

АНТИЧКО НАСЛЕЂЕ У СОБРАНИЈУ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

Читајући *Собраније* никако се не можемо отети утиску да пред собом имамо врло спретно и оригинално компоновану антологију „о свима предметима“. Избор прилога и састав књиге је тако оригиналан да се нашем писцу, с те стране, не може учинити ниједна, ма и најмања, замерка. Судећи по ономе што је одабрао и у овом делу средио, он је антологичар чији укус заслужује искрено признање. Утолико пре што знамо да је Доситеј много путовао, да је класично образовање, стечено у Смирни, архитектонски уобличио на Западу, и онде се упознао с најизврснијим делима упоредне књижевности и њиховим ауторима. Како се из *Собранија* при сваком осврту може видети, Доситејева лектира била је одабрана и систематична, сасвим на висини његова доба, најбоља од тадањих.

У расправи *О Собранију* наш доситеолог П. Поповић нашао је за ово дело изврсне паралеле у мислима које су неки историчари античке књижевности исказали о Плутарху и Плинију Млађем. У историји хеленске књижевности А. Croiset-a¹⁾ овако су окарактерисана Плутархова *Moralia*: „То су списи о свима предметима, козерије с дана на дан, некада врло елегантне, некада инспирисане предрасудама, али увек с печатом поштења, невиности, лепе добрдушности која им даје велики чар поред свих недостатака стила који је већ удаљен од класичне простоте“. А у једној историји римске књижевности²⁾ *Epistolae* Плинија Млађег носе овако обележје: „У њима је мало, или бар мало озбиљног, расправљања важних питања политике и философије, али је ту изобиље ведрог причања или описа, пријатно ћеретање и добродушан хумор. Читајући их, ми се крећемо у једној атмосфери доброг укуса, високог образовања и разноврсне културе“. Разуме се да све то не може важити за нашег Доситеја и његово *Собраније*, али је исто тако тешко мимоићи чињеницу да има, и те како има, пуно додирних тачака. Једина већа разлика је у томе што ту дела античких писаца сасвим оригинална, док наш писац даје једну мешавину

¹⁾ А. Croiset, *Litt. grecque* (Premières leçons d'histoire littéraire, Paris Hachette, 1902) стр. 60.

²⁾ А. S. Wilkins, *Roman Literature*, стр. 128; Cf. П. Поповић, *О Собранију*, Д. *Обрадовића*, Глас САН, књ. 176, стр. 9. — На ову се расправу ослањам и даље.

туђега и свога; ту су приповетке, песме, драме, чак и једна биографија.

Оно што нас овде највише интересује то је питање изворности Доситејева дела. Тешко је, наиме, макар колико тврдити да је било који гланак ове антолошке збирке у целини, без икакве измене, узет од тог и тог писца, па био он с античког Медитерана или просвећеног Запада. Последњима се чак у томе да пришивати више среће него античким писцима од којих је Доситеј узимао извесне идеје, поједине мисли, а каткад и таква места која потпуно или у мањој мери одговарају своме узору. — *Собраније*, дакле, обилује низом анегдота, прича и навода о којима би се могло говорити, можда не толико одакле су узети, већ у којих се све античких писаца могу наћи.

На првом месту, у глави VI, када говори *О несогласију наших жељанија*, налазимо ове три анегдоте из античке старине. Најпре је анегдота о Атињанки Леаини, затим о лакедемонском краљу Агесилају и трећа — о Демостену.

Говорећи о постојаности карактера Доситеј каже: „Нема тога који се неће удивити Леени, иначе непоштеној у Атини жени, која, видећи да ће је мучити да изда неке своје пријатеље, за не моћи то учинити, сама себи одгризе језик“. У Плутарха³⁾ (*De garrulitate*, 8) налазимо за ове Доситејеве речи податак који је веома опширан, док је у Плинија Старијег (*Nat. hist.* VII 87) то исто дато много сажетије: „Patientia corporis, ut est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit, clarissimum in feminis Leaenae meretricis, quae torta non indicavit Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas, in viris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur praerosam dentibus linguam unamque spem indicii in tyranni os exspuit“.

Друге две анегдоте наведене су, као и она о Леаини, да илуструју Доситејеве мисли о постојаности карактера. Она о Агесилају је из Плутархових *Apophth. Lac.* s. Ag. 2. Поредећи је с оригиналом добијамо карактеристичан пример како је наш писац врло често с пуно слободе и имажинације преводио своје изворе. Тако он каже: „Агесилај, лакедемонски краљ, видећи једног злочинца да мужествено наказаније сноси, сожали и узда'не, говорећи: „О какова је у овом бездјелнику добродјетел' погибла! Вечна штета за тако злоупотребљено мужество!“ У Плутарха стоји:

Κακοῦργος δὲ τινος ἐμὲνως ὑπομείναντος βασιάνους, ὥς σφόδρα πονηρὸς εἶπεν ἄνθρωπος, εἰς μοχθηρὰ καὶ αἰσχρὰ πράγματα τὴν ὑπομονὴν καὶ καρτηρίαν κατατιθέμενος“.

О Демостенову бекству у битки код Хаиронеје говоре више писаца; најпре, Плутарх у биографији Демостеновој (cap. XX); затим, Аискин III 175, 244, 253; Аул Гелије, *Noctes Atticae* XVII 21.

Анегдотама је посвећено још пет глава *Собранија*. Ово су: *О пријатељем и пријатељстџу* (XI); *О љубови ка ошечесџу* (XII);

³⁾ П. Поповић, op. cit. стр. 23..

О љубови к наукама (XIII); О славним женама (XIV) и О различним накрајко историјама (XVII).

Доситеју се нарочито допадала теза о пријатељству, које се често дотицао у својим делима. У *Собранију* он то чини два пуга: у наведеној глави XI и у глави XXII, где читамо превод Лесингове комедије *Дамон илићи истинићи пријатељство у искушенију љубови*. Свака мисао Доситејева о пријатељству доиста носи у себи печат доба просвећености. Међутим, није тешко веровати да је Доситеј као узор за ову тезу могао имати у Плутарха и Кикерона, а поготово у Аристотела, у VIII и IX књизи *Никомахове етике*. Јер, Доситеј пријатељство узима и за предмет своје *Етике*, с образложењем да је и оно нека врлина или однос везан за врлину и да је за живот веома нужно. Касније ћемо видети да је српски просветитељ добро познавао Аристотелово дело, и то је, изгледа, условило друкчију систематизацију у његовој *Етици*, која је, уместо на три дела, колико садржи њен узор Соавина *Етика*, подељена на четири дела, од којих су два последња већим делом посвећена другарству и пријатељству. Пријатељству је, уосталом, одувек придаван велики значај. Учење о пријатељству било је једна од најфинијих тема и један од најважнијих саставних делова практичне етике у философским школама, нарочито у Питагороваца, који су учили општу симфонију живота и ствари. Стога би се могао направити цео списак писаца и њихових дела у којима расправљају о истој теми. У том случају ово се не би односило само на тезу о пријатељству, него и на неке друге о којима Доситеј радо говори. Тако нас на Аристотелове и Плутархове⁴⁾, Кикеронове и Хоратијеве списе упућују ове главе Доситејева *Собранија*:

Глава XI, *О пријатељем и пријатељству* (Plut. *de adulatore et de amico*, и, *de amicorum multitudine*; Cic. *Lelius sive de amicitia*; Arist. *Eth. Nic.* VIII и IX);

Глава XIV, *О славним женама* (Plut. *de mulierum virtutibus*);

Глава XVI, *О начину с великом поштом читајући* и глава XXI, *О неким различним бешћима, и њрбо о брзцу* (Plut. *de recta ratione audiendi*, и, *de audiendis poetis*; Cic. *Orator*, *De oratore*, *Brutus* passim; Arist. *Ars poet.*, *Rhet.*; Horat. *De arte poetica*)⁵⁾.

Глава XVIII (2), *Чему ваља младић да се учи* (Plut. — два претходна списа и спис — *de liberis educandis*).

Глава XX (1), *Крајко слово на похвалу добродјетљиви* и XX (2), *Характер добродјетљивој човека* (Plut. *de virtute et vitio*, и, *de virtute morali*).

Глава XXI (3), *О целости и бесприборности карактера и о пријатељству* (Plut. *de adulatore et de amico*).

⁴⁾В. Чајкановић, *О Доситејевићим грчким и римским изборима* (Споменица Д. Обрадовића. СКЗ, књ. 134), стр. 71—72.

⁵⁾Види — М. В. Стојановић, *Д. Обрадовић и античка естетика*. Видици, студентски лист за књижевност, уметност и културу, бр. 40—41, Јан-Феб. 1959. Бгд.

Анегдоте из горе наведених поглавља најчешће су подељене у два дела; у првом су ове из античког доба, а у другом оне из новије историје. У глави XI оне иду овим редом: о Алкибијаду, о Зопиру, затим о Деметрију Фалеранину, Филипу Македонском, Псамениту, Филипу — лекару Александра Великог, Дамону и Финтији, Фокиону, Писистрату и, напоследку, анегдота о Теми-стоклу и Аристиду.

Анегдоту о несебичном пријатељству Калијину према Алкибијаду налазимо у Полиаина (*Strateg.* I 40, 1). О Зопиру, верну другу цара Дарија, говоре више писаца; у првом реду *Plut. Reg. et. imp. apophth.* s. Dareus 4; *Herod.* III 153—158 и 160; IV 143; *Polyaen.* VII 13; *Justin* I 10, 5; *Diod.* X 19 и други. По сажетости, како је у Доистеја, изгледало би да се у потпуности слаже с оригиналом у Плутарха. Међутим, једна појединост нас упућује на то да је Доситеј могао с неколико реченица да исприча све оно што је Херодот у својој *Историји* развукао на седам глава. То је израз 'στρατιάρχης' који Доситеј даје у његову правом значењу — војвода. Као сасвим поуздано пак можемо сматрати да је из Плутарха (*de adul. et amico* 28 p. 69 C) податак о перипатетичару Деметрију Фалеранину, Теофрастову ученику, који је после десет година владања атинском републиком био изгнан и у Теби се спријатељио с киничаром Кратетом.

Македонски краљ Филип пролазио је сокаком где су продавани његови робови. Један од њих видећи да краљ на себи ружно хаљину носи, рече му: „Послушај ме, Филипе, да ти једну тајну кажем по којој ћеш познати да смо пријатељи“. Овај приступи, а он му рече: „Намести одјејаније твоје; срамотно је владатељу тако ходити.“ „Правда“, рече Филип, „Ти си мој пријатељ“, — и ослободи га. У Плутарха (*Reg. et imp. apophth. Philippus Alex. pater*, 19) стоји: *Ληθέντων δὲ πολλῶν αἰχμαλώτων ἐπίπρασεν αὐτοὺς ἀνεσταλμένῳ τῷ χιτῶνι καθήμενος οὐκ εὐπρεπῶς· εἷς οὖν τῶν πωλουμένων ἀνεβόησε· φεῖσάι μοι, Φίλιππε, πατρικὸς γὰρ εἰμί σου φίλος, ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Φιλίππου,· πόθεν, ὦ ἄνθρωπε, γενόμενος καὶ πῶς,· ἐγγύς· ἔφη· φράσαι σοι βούλομαι προσελθών.· ὥς οὖν προσήχθη,· μικρόν· ἔφη· κατωτέρω τὴν χλαμύδα ποίησον, ἀσχημονεῖς γὰρ οὕτω καθήμενος.· καὶ ὁ Φίλιππος· ἄφετε αὐτὸν· εἶπεν,· ἀληθῶς γὰρ εὖνους ὢν καὶ φίλος ἐλάνθανεν.·*

О Псамениту, краљу египатском, и Камбизу, цару персијском, говори Херодот у трећој књизи *Историје* (*Herod.* III 14). Анегдота о Александру Великом и његову лекару Филипу знатно је упрошћена у поређењу с оригиналом. Две су мисли једино садржане у ономе што кажу Плутарх (*Alex.* 19), Сенека (*De Ira* II 23) и Квинт Куртије Руф у свом делу *De rebus gestis Alexandri Magni*, III 6. Иако је Доситеј остало на свој начин схватио и интерпретирао, прави је извор свакако Плутарх⁶⁾.

⁶⁾ О паралелама из новије историје види П. Поповић, *op. cit.* стр. 85.

Међу свим наводима у овом поглављу, најкарактеристичније је опширно излагање о несебичном пријатељству Дамона и Финтије кога Доситеј погрешно назива Питија. Ово је доказ више да је нашем писцу био добро познат и близак дух какав је владао међу пријатељима питагоровцима. Дамон и Финтија су за сва времена направили блистав пример пријатељске оданости и пожртвованости, што су многи антички писци често истицали (Diod. X 4,3; Jambl. V. *Pyth.* 234 ss.; Cic. *De off.* III 10, 45; Hygin. *Fab.* 257); о њима је певао и Шилер у песми *Јемсџбо*. Поредџи сва места у наведених писаца налазимо да је Доситејев извор једино могао да буде Јамблих. Јер, док се други сумарно дотичу овога примера, код Јамблиха читамо све елементе Доситејева навода. Разлика је, иако не велика, у томе што је Доситејево излагање у живљем дијалогу, док Јамблих више приповеда.

Истичући пријатељство Антипатра с Фокионом Доситеј наводи Фокионове речи упућене пријатељу, који је од овога тражио нешто што није било правично. „Како можеш то изискивати од једног пријатеља?“ рече му овај; „кад би“ ја то учинио, био би твој худи ласкатељ, а не пријатељ“. Код Плутарха (*Reg. et imp. apophth.* Phocion 16) читамо готово истоветну мисао:

Ἀξιούντος δ' Ἀντιπάτρου ποιῆσαι τι τῶν μὴ δίκαιων αὐτός 'οὐ δύνασαι', εἶπεν, Ἀντίπατρε, καὶ φίλῳ Φωκίῳ χρησθαι καὶ κόλακι'.

На истом месту (Plut. *Reg. et imp. apophth.* Pisistr. 1) је и анегдота о Писистратову пријатељству према онима који су од њега отишли и живели на другом месту.

Темистокле и Аристид, иако међусобни непријатељи, буду једном изабрани у неко посланство од великог значаја за отаџбину. По Доситеју, на поласку са градских бедема: „Овде, брате,“ рече Темистокле Аристиду, „оставимо наше непријатељство и будимо пријатељи док благополучно оправимо дело љубимога отечества; а кад се вратимо, можемо га, ако хоћеш, опет узети.“ У Плутарховим *Reg. et imp. apophth.* s. Aristides 3, стоји пак овако:

Ἐχθρὸς δ' ὢν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ πρεσβευτῆς ἐκπεμφθεὶς σὺν αὐτῷ 'βούλει' φησὶν ἐπὶ τῶν ὄρων, ὃ Θεμιστόκλεις, τὴν ἔχθραν ἀπολίπωμεν; ἂν γὰρ δοκῇ, πάλιν αὐτὴν ἐπανιόντες ληψόμεθα'.

Доситеј, дакле, није добро разумео свој извор, те по њему Темистокле говори Аристиду, а не Аристид Темистоклу, како је у оригиналу.

За разлику од оних у претходној глави, анегдоте из главе XII, а то је случај и у осталим главама, дате су по латинском алфabetу: Архилеонида, Аристон, Бурис и Спартис, Марко Фурије Камил, Кодро, Хегеторид, Леонида, Ликург, Педарет, Пелопида, Фокион, Помпоније, Регул, Рутилије, Темистокле и на крају, Трасибул. Доситеј је, чини се, и овде водио рачуна о облику. Он је тиме хтео да у своја излагања унесе извештајан ред и, по свему судећи, узор му је био Плутарх у чијим је *Лаконским изрекама* такође проведени алфabetски начин излагања. Овој аналогiji у прилог иде и то што су овде не само анегдоте него и неке анегдотски дате

биографије, као М. Фурија Камила и Темистокла из овог поглавља и поготово оне о Аристотелу (гл. XIII) и Аполонију из Тијане (гл. XVII). Можда су то биле скице оне намераване збирке биографија славних људи, коју Доситеј помиње у VI глави *Собранија*, где је биографија о Сократу заузела своје место⁷⁾.

На почетку ове главе, говорећи *О љубови ко отечесџбу*, Доситеј чини напомену која би у потпуности могла да окарактерише целокупно његово стваралаштво. Она гласи: „За дати дакле к овом преблаженом претпријатију повод и руководство, шта може бити боље и општеспасителније, него претстављати љубоподражатељној младежи из старе и из нове историје такове добродјетелне људе, који су чрез љубов к отечеству и к роду своме бесмртно за собом име оставили? И ово ће бити ове главе материја“.

Прву анегдоту о Спартанки Архилеонида, Доситеј је готово ad litteram превео из Плутарха. У Доситеја она гласи: „Архилеонида, проста жена у Лацедемонији, имала је сина отмене храбрости. Неки страни, који су при истој баталији били донесу јој тај глас, весма похваљујући сина њена, и говорећи да ће се мучно у Лацедемонији један њему подобан наћи. „О, ви се варате!“ одговори великодушна жена; „истина да је мој син храбар био; али фала Богу, има отечество наше много бољи од њега“.

Ἀρχιλεονίδης ἡ Βρασιίδου μήτηρ, τελευτήσαντος αὐτῇ τοῦ υἱοῦ, ὡς παραγενόμενοι τινες τῶν Ἀμφιπολιτῶν εἰς Σπάρτην ἦγον πρὸς αὐτήν, ἐρώτησεν εἰ καλῶς καὶ ἀξίως τῆς Σπάρτης ὁ υἱὸς ἐτελεύτα· μεγαλυνόντων δ' ἐκείνων καὶ λεγόντων ἄριστον ἐν τοῖς ἔργοις ἀπάντων Λακεδαιμονίων εἶναι, εἶπεν· ὦ ξένοι, καλὸς μὲν ἦν ἀγαθὸς ὁ παῖς μου πολλοὺς δ' ἄνδρας Λακεδαιμόνων ἔχει τήνου κάρρονας⁸⁾.

(Plut. *Apophth. Lacaenarum*)

И анегдота о Аристону је такође из Плутарха — *Apophth. Laconica*, s. Ariston 3. „Аристон — по Доситеју — читајући једно преизрјадно надгробноје слово на похвалу Атинеана, који су с Лакедемонци војујући погинули, рече: „Шта не би овај човек могао рећи кад би хвалио оне који су ове славне људе победили?“

Τῶν Ἀθηναίων δέ τινος ἔπαινον ἐπιτάφιον ἀναγιγνώσκοντος τῶν πεσόντων ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ῥοδαπὸς οὖν ἔφη· τοὺς ἡμετέρους νομίζεις εἶναι νικήσαντας τούτους;

Анегдота *Бурис* и *Спартијис*, као и оне о Зопиру и Псаменију, налази се у Херодота (VII 134—137). П. Поповић⁸⁾ који за ово место налази паралелу и у Плутарха⁹⁾, поредећи имена ове двојице спартанских родољуба како их даје Херодот (Βούλις καὶ Σπερθίης) а како Плутарх (Βούρις καὶ Σπέρτις), закључује да

⁷⁾ Види — М. В. Стојановић, *Доситејева биографија о Сократу*, Жива Антика, 1959, св. 1—2, стр. 321—222.

⁸⁾ Op. cit. стр. 87;

⁹⁾ Plutarchi Chaeronensis quae supersunt opera omnia J. G. Hutten, 1796, vol. VIII, 244. *Lac. Apophth.*

је Доситејево „Спартис“ штампарска грешка, те ова анегдота тако остаје ближа Плутарху него Херодоту.

На реду је анегдотски дата биографија Марка Фурија Камила. Већ нам прва реченица у потпуности обележава њен биографски карактер. Она гласи: „Марко Фурије Камил, који је живео на 365 година пре Христа, био је пет пута диктатор (верховњејши повелитељ) римски и четири кат је триумфовао, то јест, како совршени непријатеља повелитељ с великом славом у град улазио“. Сви остали елементи ове биографске скице узети су из Плутархова животописа римског диктатора, који је успео да оконча ратове с етрурским градом Вејом. Овај Римљанин, будући једном кенсор (судија навика, обичаја и владања грађана), огласио је непоштеним у отаџбини све оне који би нежењени остарили, јер је сматрао да је сваки поштен човек дужан да природи и отаџбини плати оно што је од њих примио, тј. рађање и одгађање деце. О томе говори Плутарх у другој глави Камилове биографије. У X глави реч је о диктаторову поступању према магистру града Фалерона, док у глави XXIII налазимо све оно што се односи на изгнанство М. Фурија Камила, његов живот у градићу Ардену, повратак у Рим и ратове с Галима.

Ону толико познату анегдоту о атинском краљу Кодру, који је као дрвосеча погинуо у непријатељском табору, читамо у Полиаина (*Strateg.* I 18). Сем тога налазимо је и у Велеја Патеркула (*Hist. Rom.* I 2, 2). Ако Полиаинове речи упоредимо с оним што каже Велеј Патеркул, а под претпоставком да немамо више паралела, са поузданошћу бисмо констатовали да је ово место Доситеј морао узети из Полиаина. Јер, као сасвим поуздано можемо сматрати да је следећа анегдота о Хеgetориду Ташанину доиста из Полиаина (*Strateg.* II 33). Ово је уствари једино место где се он помиње¹⁰). Поред тога смо видели да је Доситеј овом анегдотом покварио алфабетски ред. Како се чини, он је при читању Полиаина анегдоте о Кодру и Хеgetориду записао једну иза друге и тако их после унео у дело.

Анегдоту о безименој Лакедемоњанки Доситеј је превео из Плутарха — *Apophth. Lacaenarum* 3. Следеће две анегдоте, о спартанском вођи Леониди и законодавцу Ликургу, налазимо у Херодота (*Leonidas, Herod.* VII 204 ss.; *Lycurgus Lac.* I 65). О Ликургу говори и Плутарх у животопису овога Лакедемоњанина (*Plut. Lyc.* XXIX). И неке друге анегдоте, које долазе после ових, имају паралеле у Херонејанина. Такав је случај с наводом о Лакедемоњанину Педарсту који, „не будући примљен у число три стотине совјетника... , вoзврати се из собранија радостан, благодарећи Богу да његово отечество имаде три стотине бољи од њега“. Плутарх ово место садржи у *Reg. et imp. apophth. s. Pedaretos* и у Ликурговој биографији XXV 23. где стоји: *‘Ο μὲν*

¹⁰) Cf. Pauly-Wissowa, *Realencyclopädie s. v. Hegetorides*.

γάρ Παιδάρητος οὐκ ἐγκρίθεις εἰς τοὺς τριακοσίους ἀπῆει μάλα φαιδρός, ὥσπερ χαίρων, ὅτι βελτίονας αὐτοῦ τριακοσίους ἢ πόλις ἔχει.

И две анегдоте о Пелопиди припадају херонејској муси (Plut. *Reg. et imp. apophth.* s. Pelopidas). Тако и она о Фокиону. „Фоцион, осуђен од своји' неправедни' сограђанина отров пити, питају га имали што сину својему наложити. 'Имам', рече; 'да служи својем отечеству верно и праведно'...“

”Нδη δὲ τῆς κύλικος αὐτῷ προσφερομένης ἐρωτηθεὶς εἴ τι λέγει πρὸς υἱόν 'ἐγώ γε' εἶπεν 'ἐντέλλομαι καὶ παρακαλῶ μηδὲν Ἀθηναίοις μνησιχαεῖν'.

(Plut. *Reg. et imp. apophth.* s. Phocion 19).

О Помпонију, римском војнику кога је заробио Митридат, налазимо податак опет у Плутарха (*Vitae* II 513, 17 — edidit C. Sintenis).

Легенду о Атилију Регулу, конзулу и војсковођи римском из Првог пунског рата, који је у многим борбама победио Картагињане а напоследку и сам од њих био побеђен и заробљен, Доситеј је упознао преко Ливија. Једна је реченица готово истоветна с оним што читамо у епитоми XVIII књиге Ливијева дела *Ab urbe condita*:... *Regulus missus a Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, et, si eam non posset impetrare, de captivis commutandis ageret, et iureiurando adstrictus, rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset; utrumque negandi auctor senatui fuit: et, quum fide custodita reversus esset, suplicio a Carthaginiensibus de eo sumpto, periit.*

У Доситеја иста мисао гласи: „Они (sc. Картагињани) га пошљу у Рим, да принуди сенат да промене робове, с уговором, ако не сврши, да се врати назад. Овај отиде; али не сматрајући ни на што него на ползу отечества, совјетује Римљаном да то нипошто не чине, и по свом обештанију врати се натраг, гди га са ужасним мученијама уморе“.

Од античких историчара о Регулу говоре још и Polyb. *Histor.* I 31, 1 ss. и Eutrop. *Hist. Romana* II 21, али опширније и с много података којих нема у Доситеја, чија мисао остаје најближа Ливију. Да је Ливије био извор Доситеју доказ су и његове речи из XIII главе другог дела *Собранија*, где износи своје схватање историје и начин како је треба учити. При томе истиче да је неопходно самостално расуђивање и здрава историјска критика. А као пример колико један историчар може да буде поуздан наводи баш ову легенду о Регулу. „Потреба је — каже Доситеј — разне историке о једној знаменитој материји читати, и судити и', за доћи к вјеројатности. Полибије је достојверни историк: он је современик Регулов био, пак не каже ни слова да су га Картагинеци мучили. Тит Ливије на две стотине година, каже нам Фрајнхеминус у својим *Дойолненијам*¹¹⁾, у седамнаестом веку, да је о том писао. А иста

¹¹⁾ Епитоме или перихоке.

Књиџа *Либидеба*, у којој би он о том писао, изгубљена је била, али Хорације и неки други о том напомињу¹²). Све то могло је ласно из једнога измишљенога произићи извора, и то за више омразити и наружити Картагинеze. . . Да истинoљубитељ и современик Полибије то каже, била би ствар барем доста вјерoјатна.“

Низ навода у биографској скици Темистокловој поново нас упућује на Плутарха. Славни војсковођа је, после многих победа над Персијанцима, дошао на олимпијске игре. Мноштво народа заборави на игре и обрати очи на њега. Један од многи повиче: „Ено Темистоклес! Ено га!“ Онда он рекне оним око себе: „Ово ми је довољно награжденије за све службе моје Грецији учињене“. У XVII глави Темистоклове биографије Плутарх говори о истој ствари. Док он говори у рафинираној и језгровитој мисли приповедача, наш Доситеј поступа као популаризатор, као да говори о свима познатој ствари. То довољно јасно показује и сам оригинал горњег навода: λέγεται δ' Ὁλυμπίων τῶν ἐξ ἧς ἀγομένων καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους ἀμελήσαντος τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κροτοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἡσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.

Овај се једном препирао с лакедемонским вођом Еурибијадом који, не могавши да изиђе на крај речима, подигне штап да удари Темистокла. „Удри ме, старији си“, рече му Темистокле; „само послушај оно што је свој Грецији на ползу“. Доситејев превод је слободнији у поређењу с оригиналом из *Reg. et imp. apophth.* Themistocles 5 и његове биографије XI 3: Ἐπαράμενον δὲ τὸν Εὐριβιάδου τὴν βακτηρίαν ὡς πατάζοντος ᾠτάζον μὲν οὖν εἶπεν ἄκουσον δέ;

„Славни витез (sc. Темистокле), изгнат из Атине, пребегне к главном свом непријатељу, цару персиском, који на место што би га озлобио, чувствује неисказану радост да има у свом царству такога човека. Учини велику част и весеље, и у наступившу ноћ спавајући трипут је викао у сну: ‘Темистокла Атинеана ја имам!’ Даде му на његов ужитак три града у Малој Азији. По неком времену вознамјери цар војевати на Грецију, и Темистокла војдем војске своје учинити; но овај и у истом изгнанију свога отечества горећи љубитељ, за не војевати против њега, чини жртву боговом, пак се отрује 65 године живота.“ — И ово место, обележено нотом слободне интерпретације, пример је сажетог и упрошћеног излагања Доситејева. Плутарх је, међутим, све то уметнички уобличио и с бујношћу правог приповедача изложио у XXVIII, XXIX и XXX глави Темистоклове биографије. Пажљива компарација с оригиналном и овде показује како је Доситејево перо увек писало на

¹²) Хоратије (III 5); Кикерон (*De off.* III 27—32; *De fin. b. et mal.* II 220 и *Epist. ad Pisonem* XIX). — Cf. П. Поповић, *О Собранију Д. Обрадовића*, II део. Глас САН, 179, стр. 102 и даље.

исту страну, с тежњом да оно што каже буде једноставно, јасно и сваком приступачно.

У глави XIII, говорећи „О љубови к наукама“, одмах на почетку стоји: „Овде ћемо само у примеру знаменити“ људи видети шта ваља о овој материји умствовати“. Као први пример Доситеј даје у анегдотама из живота Александра Великог, а поглавље завршава биографијом философа из Стагире. Средишни део испуњавају наводи о Октавијану Аугусту, Јулију Каесару, Демокриту Абдериту, Марку Аурелију, Плинију Старијем и Скипиону.

Александрове речи — по Доситеју — „Волио би’ бити у науци тако велик као што је Аристотел, него у власти и богатству као што сам“, налазимо у Плутарха (Alex. 7): ‘Εγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἅριστα ἐμπειρίας ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν; У Плутарховој биографији македонског краља (Alex. 26) читамо још један Доситеју одговарајући извор: ‘Κιβωτίου δὲ τινος αὐτῷ προσευχθέντος οὗ πολυτελέστερον οὐδὲν ἐφάνη τοῖς τὰ Δαρείου χρήματα καὶ τὰς ἀποσιευὰς παραλαμβάνουσιν, ἥρώτα τοὺς φίλους, ὃ τι δοκοῖη μάλιστα τῶν ἀξίων σπουδῆς εἰς αὐτὸ καταθέσθαι. Πολλὰ δὲ πολλῶν λεγόντων αὐτὸς ἔφη τὴν ‘Ιλιάδα φρουρήσειν ἐνταῦθα καταθέμενος’. Ево како Доситеј то преводи: — Победивши Дарија нађе се у сокровишту његовом један сандучић сав од драгог камења. Сви се недоумеваху шта би надлежало у тако драгоценом сандучићу држати. „Омирово сочиненије“, рече Александар.

Да је наш Доситеј читао, у првом реду, биографска дела античких писаца, доказ нам је навод који доноси пријатељску преписку између Аугуста и Хоратија. Истичући, најпре, како је Аугуст неизмерно ценио учене људе као своје пријатеље и с Хоратијем водио преписку и шалио се као са себи равним, Доситеј наставља: „Он је позивао к себи овога посту за секретара своји’ повелењенија и за сотрапезника. Али Хорациј, одвећ уљубљен у своје спокојство, одрече се то примити. Нити се за то Цезар на њега расрди него ти седне, пак му овако напише: ‘Септимије ће ти казати на који сам му ја начин о теби говорио, и, ако си ти био тако поносит те ниси примио моје, пријатељско предложеније, зато се ја опет нећу на тебе срдити, ни од тебе поносити се’. Сврх тога што му Хорације јошт ниједно парче од своји’ стихотворенија није приписао био, овако се чисто пријатељски и све једнако шаливим начином на њега тужи: ‘Нека добро знаш да сам се на тебе расрдио, зато што ти у твоји стихови нећеш са мном највише да беседиш. Ваљда зар да се бојиш да ће ти у последња времена стидно бити показати да си мој пријатељ био!’...“

Из антике нам је сачуван Хоратијев животопис у Светонијеву делу *De viris illustribus*. Ово је управо једино место одакле је Доситеј могао да преведе наведену преписку између владара и песника. Чини нам се да у прилог овога иде и то што се тада баш појавило комплетно издање Светонијевих дела: *Caii Suetonii Tranquilli quae supersunt omnia*. Manhemii, MDCCLXXXVIII. Вероватно је Доситеј баш то издање имао у рукама. На странама

194—197 поменутог издања читамо сигуран извор Доситејев: „Exstant epistulae, ex quibus, argumenti gratia, pauca subiecti: Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: recte enim, et non temere feceris: quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit. Et rursus: Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire, nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque si superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφανοῦμεν... post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus: Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?“

Колико је Јулије Каесар волео науку и читање књига, Доситеј показује тиме што наводи да је овај знаменити Римљанин „усред лупе оружја и у замјешатељству междоусобни“ и странствени војевања битва, написао своје дело *Commentarii de bello Gallico*.“ Ове су речи свакако резултат размишљања после прочитане Плутархове биографије о Каесару, док мисли о Плинију Старијем потичу из наведеног Светонијева дела.

О владару и философу Марку Аурелију, као слушаоцу предавања Секста Емпирика, сигуран извор је Флавије Филострат, *Vitae sophistarum*, II 9. Доситеј је овога писца, без сумње, добро познавао, јер и за нека места касније налазимо изворе у њега.

У Доситеја Скипион Африканац Старији каже: „Никад нисам у бољем друштву него кад сам сам, нити имам више посла него кад сам беспослен.“ Међутим, извор у Плутарха — *Reg. et imp. apophth.* s. v. Scipio Maior 1 — гласи нешто друкчије: Σχηπίων δὲ ὁ πρεσβύτερος τὴν ἀπὸ τῶν στρατιῶν καὶ τῆς πολιτείας σχολὴν ἐν γράμμασι διατριβὴν ποιούμενος ἔλεγεν ὅποτε σχολάζοι, πλείονα πράττειν.

Будући да се о овој теми може говорити у више књига, то Доситеј „чини само једно воспоминаније о томе за возбудити почитаније и жељу к читању полезни“ књига и љубов к знању“, па узима „од бешчислени“ примера само јоште један у Аристотелу“. За разлику од Александра, чији је учитељ био, Аристотел је своју власт распространио *sicte ferro et igni* „без икаквог оружја“. „Он је само истраживао истину вешти, отворао је људима очи душе и ума, и показивао им је шта је добро, шта ли је зло; што је благочиније и добар поредак, штали смутња и непоредак: једним словом, шта је наравно и умно добро и красно, штали пак зло и ружно.“ Доситеј потом наводи Филипово писмо упућено Аристотелу, којим га позива за учитеља свога сина Александра:

„Ово је од мене Филипа к теби Аристотелу поздравље. Дајем ти на знање да имам једног сина. Ја благодарим боговом, не толико што су ми га дали, колико да су ми га дали у време Аристотелово. Надам се да ћеш га учинити мојим достојним наследником и краљем Македоније достојним“. Наводећи ове речи Доситеј је очигледно настојао да буде што јаснији, али се зато није много

удаљио од латинског и грчког оригинала који се налазе у Гелија (N. A. IX 3): *Ipsius autem Philippi verba haec sunt:*

Φίλιππος Ἀριστοτέλει χαίρειν.

Ἰσθι μοι γεγονότα υἱόν. Πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς ἔχω χάριν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδὸς ὥς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι· ἐλπίζω γὰρ αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς. — Доситеј овде наводи и Филипове захвалности Аристотелу. Податак о њима даје нам Плутарх (*Alex.* 7). Сем тога, у овој краткој биографској скици нису испуштени чак и неки детаљнији подаци из живота хеленског филозофа. Аристотел је у својој науци био слободоуман, јер је говорио да је само поштено и праведно живљење богу угодно и пријатно, те је, као што су Анаксагора, Протагора, Дијагора Мељанин и Сократ, и он био јужен за безбожништво (ἀσεβείας). Стога, „не хотећи да с њим Атинеани учине исту будалаштину што су са Сократом урадили, подигне се одатле, и пређе у град Халцис, где се и претстави на 322 године пре Христа, две године по смрти Александровој, шесдесет трећег године живота“. О тешкоћи свога положаја у тадањој Атини Аристотел се често жалио. Његово образложење с алузијом на Сократа читамо у Апилиана (*Var. h.* III 36): καὶ πρὸς τὸν ἐρόμενον διὰ τί ἀπέλιπε τὰς Ἀθήνας, ἀπεκρίνατο ὅτι οὐ βούλεται Ἀθηναίους δις ἐξαμαρτεῖν ἐς φιλοσοφίαν, τὸ περὶ Σωκράτην πάθος αἰνιττόμενος καὶ τὸν καθ' αὐτὸν κίνδυνον. И, напослетку, као прилог биографији наведене су сентенције из Аристотела. Доситеј, а касније и предани познавалац његових дела П. Поповић¹³⁾, сматрају да су доиста Аристотелове. Напротив, већи део њих припада другим ауторима. Тако она: „Корен науке је горак, али плод је слadak“, припада Исократу, а не Аристотелу. Она је само, као и многа друга апофтегмата, сачувана у Аристотела. Доситеј овде наводи и две мисли узете из *Никомахове еџике*: „Добродетељ стоји у среди“ и „Пријатељство је једна душа у два тела“. Прва је из II 6, 14 и гласи — μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή... а друга из IX 8, 2, где између осталих пословица Аристотел наводи и ову да је пријатељство „μία ψυχή“. Доситеј је, извесно, познавао Стагираиново дело. Јер, у овом поглављу, кад је реч о Аристотелу као родитељу, Доситеј каже да се то види „из његове наравоучителне философије коју је за сина свога Никомаха сочинио“. Овде свакако мисли на књигу IX 2, 1 ss.

Четрнаеста глава посвећена је славним женама. Онај део који је илустрован примерима из античке историје, бројнији је у поређењу с преосталим делом, у коме је реч о женама из новије историје. Анегдоте су дате једном већом алфаветском недоследношћу: Арија, Епонија, Кама, Корнелија, Корија, Теана, Питија, Меланопа и Зенобија.

Паралелу за анегдоту о Арији, жени Каекине Пета, који је учествовао у једној завери против цара Клаудија (42 год. н. е.),

¹³⁾ Оп. cit. стр. 80.

П. Поповић¹⁴) налази у епиграму Мартијалову о Арији (*Epigrammaton lib. I 13*):

„Si qua fides, vulnus quod feci non dolet, inquit;“
 „Sed tu quod facies, hoc mihi, Paete, dolet.“

Како је у Мартијала само Пает, а у Доситеја Каекина Пает, извор је морао потећи са друге стране. Код других античких писаца (Plin. *epist.* III 16; Dio Cass. LX 16, 6; Zonara XI 9) доиста налазимо потпуно име, Каекина Пает. Колико пак слутимо да је прави извор могао бити Зонара, показатељ конфронтација његове мисли с оним што стоји код Доситеја:

„Апија, благородна Римљанка, жена Цецине Петуса, видећи да ће муж њен жестоких мукама мучен и уморен бити, узме стилет, прободје се с њим, да га свом мужу, говорећи: 'Ласно се може умрети, Пете. То што ћеш ти ударити то мене боли'.“

Ἀρρία δὲ γυνὴ Καικίνου ὑπάτου οὗκ ἤνευχε ζῆν τοῦ ἀνδρὸς θνήσκοντος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα ἀποδειλιῶντα ἐπέρωσε. τὸ γὰρ ξίφος λαβοῦσα ἑαυτὴν ἐπληξε καὶ κείνῳ ἐπέδωκεν εἰποῦσα „ἰδοὺ Παῖτε, οὗκ ἀλγῶ“. Једно је нарочито интересно да се у свим изворима ова жена зове Арија а не Апија, како је у Доситеја. Можда је и овде, што је већ једном примећено, у питању штампарска грешка.

Анегдоту о Ками из Галатије, чијег је мужа убио Синорик, принцепс места, само да би се њоме оженио, налазимо у Полианина (*Strateg.* VIII 39) и Плутарха (*Mulierum virtutes* 20). Плутарх (*Gr.* 1) говори и о Корнелији, мајци браће Граха, која пријатељици из Кампаније показује своје синове речима: „Ово је моје драго камење; ја за друго не марим. Дајући им добро васпитање, то себи за највеће украшење почитујем“.

Међу осталим наводима нарочито се истиче онај о песникињи Корини из Танагре, града који даје најбоље вино у Беотији. Доситејеве речи о њој садрже: „Петкрат је с поетическим својим сочиненијима над Пиндаром (за којег Орациј сведочи да га нико постигнут не може) победу одржала“. О њену надметању с Пиндаром Аилиан (*Var. hist.* XIII 25) каже: Πίνδαρος ὁ ποιητὴς ἀγωνιζόμενος ἐν Θήβαις ἀμαθέσι περιπεσὼν ἀχροαταῖς ἡττήθη Κορίννης πεντάκις. Да је Аилиан био извор Доситеју сведочи нам једна на изглед безначајна појединост. Наиме, Доситеј вели да је она „девиша Тивејка“ што би се могло упоредити с Аилиановим „ἐν Θήβαις“, иако је у овога то употребљено у другом смислу. Доситеј, изгледа, није разумео Аилиана, јер је Корина, како смо рекли, из Танагре не из Тебе. Хоратијев податак о недостиживости Пиндарове песничке музе, могао би да буде из његове IV књиге *Carmina* (IV 2, 7) где се, поред осталог, помиње „immensus Pindarus“.

Теанин благослов Алкибиаду наводи Плутарх (*Alc.* 22, 5)¹⁵); ту стоје ове Теанине речи: „... εὐχῶν, οὐ κατάρῶν ἱέρειαν γεγενέναι.“

¹⁴) *Op. cit.* стр. 86.

Преводeћи их Доситеј је рекао „свештенство“ уместо „свештеница“, и „благосиљати“ а не „молити“, како је у оригиналу.

Палмирској краљици Зенобији, жени Оденатовој, Доситеј посвећује цео стубац. Све што о њој пишу Eutr. IX 13 — Zonaga, *Epit. Hist.* XII 27 ss. и Suida s. Λογγίνος, није довољно за податке које Доситеј даје. Стога би, као једини могући извор за овај навод, био историчар Зосим, у чијем делу *Historia Nova* I 39—59 читамо све што Доситеј много сажетије излаже.

Највећи део анегдота у глави XVII, где расправља „О различним накратко историјама“, узет је из Плутарха. — Полазећи од тога да се анегдоте најлакше памте, да особито изоштравају разум деце и да им развијају укус према ономе што је добро и лепо, Доситеј у овом поглављу расправља о шеснаест за васпитање младих веома корисних ствари. Ми издвајамо само она места која за пример како ваља поступати узимају личности из класичне старине.

На првом месту под насловом „Боље је да страда кеса него правица“ читамо разговор између персијског цара Артаксеркса и његова љубимца Сатибарзана, кога Доситеј познаје под именом Артибарзан. Једини податак за ово место налазимо у Плутарха *Reg. et imp. orophth.* s. Artax. 4, па би се погрешан назив Артаксерксова еунуха могао објаснити тиме да је наш писац, знајући за персијског сатрапа Артабаза, схватио и контаминирао оба имена у Артибарзан; или се можда повео за Артаксерксовим именом.

У поглављу „Великодушни благодјетелъ не соблажњује се ако му се пристojна не показује благодарност“ Доситеј је парафразирао поједина места из Плутархове биографије Коринћанина Тимолеонога.

С „худим начином не ваља ни највећем непријатељу на'удити“ — каже Доситеј. Пример зато даје у личности Папирија Карбона, римског конзула, који је био уплетен у неправедно убиство Скипиона II Африканца, и Ликинија Креса. Очекивало би се да је извор Плутархова биографија Ликинија Креса. Међутим, овде се ниједном речи не помиње оно што стоји у Доситеја, те као извор остаје Кикерон (*Cic. De oratore*, 170; *ad Q. fr.* II 3, 3), која места једино и наводи Pauly-Wissowa, *Realencyclopädie*, s. Papirius 1019.

„Достојно награжденије неводржанија и гортанобесија“ даје у примеру Апикија, богатог Римљанина из времена Клаудија Каесара. О њему у антици говоре D. Cass. LVII 19 и Ath. I 7 D, али немамо доказа да је било који од њих двојице прави извор.

Поглавље „Мучно је говорити с једним о оном у чему се он не разуме“ садржи низ елемената из живота неопитагоровца Аполонија из Тијане у Кападокији, који је под Нероном и Домитијаном, живео у Риму, али и много путовао. У овој биографској

¹⁸⁾ П. Поповић, *op. cit.* стр. 87.

скици Доситеј је испричао и две анегдоте. Прва је о Аполонију и царинару, а друга о Аполонију и цару вавилонском. Оне се, како је нашао П. Поповић¹⁶⁾, налазе у делу *Живот Аполонија из Тијане* од Флавија Филострата, хеленског писца из III века н. ере (*Phl. Ph.* II том. сар. XX, стр. 1; сар. XXXIII, стр. 310).

„Особити начин искати службу и достојанство“ дат је у примеру М. Поркија Катона Старијег, када је овај био биран за кенсора с Валеријем Флаком. Доситејева слободна интерпретација једва се и може сравнити с оним што стоји у Плутарха (*Cato Maior*¹⁶⁾).

И последњи навод из класичне старине, у поглављу „Израна се види какав ко мисли бити“, о Катону Утичком и Попаидиу, узет је из Плутархова животописа славног Римљанина (*Cato Minor* 2).

Утицаји су на Доситеја, видели смо, били толико разноврсни да у његову делу чине један конгломерат, једну композицију из које се, на свакој станици, одваја један вагон за Смирну и Крф, други — за Хале и Беч, трећи за Париз, четврти за Лондон итд. Ипак се чини да су у сваком вагону све сами Хелени којима се придружи и по који Римљанин. У том свестраном примању утицаја Доситеј је увек употребљавао добре изворе. Ту су првенствено прозни хеленски писци из доба римског царства: Плутарх, Зосим, Јамблих, Атилиан, Полиан, Флавије Филострат. Тек онда долазе писци класичног периода хеленске и римске књижевности: Херодот, Аристотел, Кикерон, Светоније. Од свију Доситеј је највише читао Плутарха, а и животни путеви њихови су врло блиски. И један и други су много путовали; и као што је Плутарх боравио у Александрији, а још чешће бивао у Риму и тамо имао своје пријатеље, тако је и наш Доситеј био у Смирни, Бечу, Лондону и другим местима стичући увек нове пријатеље. Обојица су, и поред тога, до смрти остали верни својој отаџбини и свом народу, па је први добио службу архонта, а други — министра просвете. А то је доказ више да је најпречи задатак Доситејеве критике детаљна конфронтација његова с Плутархом. Јер, никако не можемо мимоићи чињеницу да је готово половина навода и анегдота у његову делу узета из Плутарха. Њега Доситеј доиста *nominatim* свега десет пута помиње, али би се, с обзиром на указане изворе, овај број могао удесетостручити. Крај толиких навода наш писац нигде не даје своје изворе али, нема сумње, да их је добро користио. Свему што је са извора црпао додао је, кад је год могао, оно што му је допуштало његово познавање старине и традиције. Његова су приповедања, управо, причања других, помешана, прерађена и дата на један специфичан начин. Извесна отступања и неподударности понекад су настајала и због недовољнога разумевања појединих места оригинала. Ипак, то нам ни најмање не одузима од уверења да је Доситеј хеленског писца читао у оригиналу. То

¹⁶⁾ Оп. cit. стр. 92.

потврђују, поред нађених извора, и неколико навода оригинала који *ad litteram* гласе онако како их читамо у Плутарха.¹⁷⁾

Многе пак писце које узгред наводи Доситеј познаје само преко Плутархових дела *Moralia* и *Vitae parallelae*. Тако ова дела стоје у основи његова морално-просветитељског рада. Прво је дало теоријску основу Доситејева учења о моралу, а у другом је налазио обрасце за правила која развија у својим списима. Њему је, дакле, Плутарх био највећи узор и извор. Угледајући се на њега, намеравао је Доситеј да и сам приреди, за српску публику, животе знаменитих људи.¹⁸⁾

Овде још истичемо да у досадашњим испитивањима Доситејевих извора нико није скренуо пажњу на познохеленске писце Аилиана и Полиаина. Чини се да имамо доста разлога да поверујемо како је Доситеј ову двојицу античких писаца могао упознати и цитирати, ако не директно, оно бар преко византијских посредника. Први би разлог био до сада указани извори. А други, и врло убедљиви разлози, су ови. Доситеј је за Аилианово дело *Ποικίλη ἱστορία* и Полиаиново *Στρατηγικά* морао да има интереса утолико пре што знамо да је грчки просветитељ Адамантиос Кораис, који се истовремено с њим школовао у Смирни¹⁹⁾, за исте писце и сам показивао велики интерес. Несумњиво је да је то интересовање настало као одраз целе византијске епохе. Али, будући да су и Доситеј и Кораис одрасли и васпитавани у то доба у истој школи у Смирни, онда ово сасвим пристаје. Кораисово интересовање кулминирало је доцније када је у Паризу 1805, у „Продромиону јелинске библиотеке“, издао Аилианово дело²⁰⁾, а у „Πάρεργα“ 1809, Полиаиново дело²¹⁾. Отуда не бисмо много погрешили ако закључимо да су нашем Доситеју, поред ових, била позната и сва она дела антике, која је касније, док је он боравио у Србији, у Паризу издавао његов млађи колега Кораис.

Зосим, Јамблих, па и Флавије Филострат спадају такође у оне писце на које до сада није, или бар не довољно, указивано. Опширно приповедање Доситејево о Зенобији, краљици палмирској, упућује, како смо видели, једино на Зосимову *Нову историју*. — Анегдота о Дамону и Финтији у целини се може препознати само по ономе што стоји у делу *Vita pythagorica*, неоплатоновца Јамблиха. Биографска скица Аполонија из Тијане, сигурно је, како је примећено, из Филостратова животописа овог питагоровца, као што је и навод о Марку Аурелију и Сексту из његова дела *Vitae sophistarum*. Овоме треба додати и Светонијево дело

¹⁷⁾ Види — Наравоученија уз басне: 29 (Лисица и вран); 33 (Два пса) и 117 (Папал и мачка) — *Дела Д. Обрадовића*, V државно издање. Београд 1911.

¹⁸⁾ М. К. Драгутиновић, Предговор уз издање *Домаћих писама* (СКЗ), стр. IV.

¹⁹⁾ Вл. Ђорђевић, *Грчка и српска просвета*. Српска краљевска Академија књ. VI. Београд 1896, стр. 132.

²⁰⁾ Ibid. стр. 191;

²¹⁾ Ibid. стр. 200.

De viris illustribus, на које смо указали приликом тражења извора за преписку између цара Аугуста и песника Хоратија.

Херодота, Аристотела и Кикерона, Доситеј, изгледа, није довољно познавао. Јер смо у истраживању могли да говоримо више о паралелама него о сасвим поузданим изворима. Једини изузетак чини Аристотелова *Никомахова еџика*, које је дело, како смо нагласили, Доситеј морао познавати.

Досадашња излагања довољно илуструју да се Доситеј највише интересовао за историјско-биографска и морално-философска дела античких писаца. Он је за своје време и прилике важио и остао тумач античке прошлости, њене историје, њене митологије, њена морала. А ту прошлост није тумачио као нешто мртво. Његов се задатак, напротив, оснивао на дубоком уверењу да антику претопи у садашњост и докаже да она још живи.

Београд.

М. В. Стојановић.

RÉSUMÉ

M. V. Stoianovitch: L'HÉRITAGE ANTIQUE DANS LE „SOBRANJE“ DE DOSITHÉE OBRADOVITCH

En lisant le *Sobranje* on a l'impression d'avoir devant soi une anthologie, composée habilement et originalement, traitant tous les domaines. Sur chaque page on voit que la lecture de D. Obradovitch a été choisie et systématique, tout à fait au niveau de son époque — de l'époque de l'Instruction. Il s'intéressait le plus des oeuvres historiques et biographiques, morales et philosophiques des écrivains antiques. Les prosateurs helléniques des temps de l'empire romain y occupent la première place, tels que: Plutarque, Zosime, Jamblique, Élien, Polyène, Philostrate; ensuite viennent les écrivains de la période classique de la littérature romaine et hellénique: Hérodote, Aristote, Cicéron, Suétone. De tous les écrivains ci-mentionnés D. Obradovitch lisait et profitait Plutarque le plus. L'un et l'autre ont voyagé beaucoup; et tant que Plutarque séjournât à Alexandrie et encore plus souvent à Rome où il avait ses amis, D. Obradovitch, de son côté, a visité Smyrne, Vienne, Londres et autres villes où il faisait toujours de nouvelles connaissances. Cependant, tous les deux sont restés, jusqu'à la mort, fidèles à la patrie et au peuple. Le premier exerçait la fonction d'archonte, et le deuxième la fonction du ministre de l'Instruction publique. La critique de D. Obradovitch présente une preuve de plus que sa première tâche est la confrontation avec Plutarque.

Pour les circonstances existantes de son époque D. Obradovitch passait pour un bon interprète du passé antique, de son histoire, de sa mythologie et de sa morale. Et il n'a pas commenté ce passé comme quelque chose sans vie, mais, au contraire, sa tâche se basait sur la conviction profonde de transporter l'antiquité au temps actuel et de démontrer qu'elle existe encore.